

УДК 811.161.2'28

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/33.215874>

Олена ЧЕВИЧЕЛОВА,

orcid.org/0000-0001-5325-5734

старший викладач кафедри іноземних мов

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

(Харків, Україна) *chevychelova910@ukr.net*

Євгенія НОВІКОВА,

orcid.org/0000-0001-7751-9917

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

(Харків, Україна) *vasilyok@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ: Г. КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО В ОБРОБЦІ О. ПОТЕБНІ

Статтю присвячено дослідженню мовотворчості Г. Квітки-Оснoв'яненка, що відіграла важливу роль у залученні говіркових джерел Слобожанщини до творення нової української літературної мови. В умовах браку уваги дослідників вивчення особливостей різних видань творів Г. Квітки-Оснoв'яненка набуло актуальності, адже не все залежить від автора; коли йдеться про друковані тексти, багато важить і редакційна політика видавництва, а також якість коректури. У статті проаналізовано та порівняно уривки з оповідання «Салдацькій патреть» у прижиттєвих виданнях творів письменника та виданні за редакцією О. Потебні. З'ясовано характерні мовні особливості цих видань та вияви слобожанського говору в них. Аналіз оповідання «Салдацькій патреть» показав, що видання за редакцією О. Потебні є найближчим до видання 1834 р. (Малоросійські повісті, 1834) за лексичними, фонетико-орфоепічними і граматичними особливостями. Слід наголосити на суттєвих редакторських змінах, що мають місце у виданні 1834 р. порівняно з першим (1833 р.) його виданням. Імовірно, вони були зроблені Г. Квіткою-Оснoв'яненком із метою підбору влучніших лексичних, фонетичних та синтаксичних засобів вираження місцевої говірки. З'ясовано, що О. Потебня як науковий редактор намагався зробити тексти творів відповідними і рукописам Г. Квітки-Оснoв'яненка, і говору Слобожанщини. Йому вдалося не лише максимально зберегти особливості мови творів Г. Квітки-Оснoв'яненка, а й також послідовно зафіксувати словесний наголос, адже О. Потебня, як і Г. Квітка-Оснoв'яненко, був носієм слобожанського говору південно-східного наріччя. Тому не дивно, що видання за редакцією О. Потебні вважалося взірцевим у Наддніпрянській Україні й продовжує бути основою багатьох видань письменника, а також є важливим об'єктом для подальшого дослідження історії мови на Слобожанщині.

Ключові слова: мовний аналіз, слобожанський говір, діалектизм, правопис, акцентуація.

Olena CHEVYCHELOVA,

orcid.org/0000-0001-5325-5734

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages

Kharkiv National Automobile and Highway University

(Kharkiv, Ukraine) *chevychelova910@ukr.net*

Yevgeniya NOVIKOVA

orcid.org/0000-0001-7751-9917

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Kharkiv National Automobile and Highway University

(Kharkiv, Ukraine) *vasilyok@ukr.net*

THE PECULIARITIES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE SLOBOZHANSKYNA REGION: H. KVITKA-OSNOVIANENKO'S OEUVRE IN O. POTEBNIA'S RECENSION

The article is focused on studying the linguistic aspects of H. Kvitka-Osnovianenko's oeuvre that greatly contributed to involving the Slobozhansky vernacular in the formation of the new Ukrainian literary language. The scarcity of research studies devoted to comparing the features of various editions of H. Kvitka-Osnovianenko's works makes the consideration

of this issue topical. When it comes to published texts, not everything depends on the author, since both the editorial policy of the publishing house and the quality of proofreading are of great importance.

The article is devoted to comparing and analyzing the editions of novella "Saldats'kyi patret" published during H. Kvitka-Osnovianenko's lifetime and the recension of this story made by O. Potebnia. As the analysis demonstrated, significant editorial changes took place in the recension of 1834 compared with its first edition (1833). Presumably, they were made by H. Kvitka-Osnovianenko in order to select more accurate lexical, phonetic and syntactic means of expressing the local dialect. It is emphasized that "Saldats'kyi patret" edited by O. Potebnia is the closest to the recension of 1834 by lexical, phonetic-orthoepic and grammatical features. It is evident that O. Potebnia as an editor tried not only to retain language peculiarities of H. Kvitka-Osnovianenko's works, but also to consistently fix the stress in words. The stress accentuation used by O. Potebnia displays the accentual system of the Slobozhanskiy dialect of the Southeastern dialect group, which is logical, since in the middle of the XIX century there was no standard Ukrainian accentuation and both O. Potebnia and H. Kvitka-Osnovianenko were the bearers of the Slobozhanskiy dialect of the Southeastern dialect group. There is no doubt that O. Potebnia conducted an extensive work in order to make the edited texts correspond not only to H. Kvitka-Osnovianenko's manuscripts, but also to the Slobozhanskiy vernacular. Therefore, the recension made by O. Potebnia was used as a basis for many other editions of H. Kvitka-Osnovianenko's works and is considered an important subject for further study of the history of the Ukrainian language in the Slobozhanshchyna region.

Key words: language analysis, dialect, vernacularism, spelling, stress accentuation.

Постановка проблеми. Роль і питома вага Слобожанщини у постанні української літературної мови є вельми помітною і значною. Протягом історичного розвитку української мови особливий вплив на уніфікацію її норм мала художня література та мовотворчість письменників. Безперечним є внесок Г. Квітки-Основ'яненка, що своєю дуже виразною і послідовною практикою стверджував ці норми, орієнтуючись передусім на живу мову слобожан, серед яких жив і життя яких зображав. Більшість рис слобожанського говору, вжитих Г. Квіткою-Основ'яненком, стала органічною складовою частиною літературної мови.

Аналіз досліджень. Мову творів Г. Квітки-Основ'яненка різноаспектно досліджували Л. Веневцева (1976), З. Веселовська (1970), І. Гальчук (2010), І. Матвіяс (2008), К. Німчинов (2000) та інші мовознавці. Однак проблема дослідження української літературної мови на Слобожанщині наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. є актуальною й потребує подальшого розгляду. Зокрема, бракує досліджень, присвячених зіставленню особливостей різних редакцій видань творів Г. Квітки-Основ'яненка, адже не все залежить від автора; коли йдеться про друковані тексти, багато важить і редакційна політика видавництва (що на що правлять), а також якість коректури.

Мета статті – проаналізувати особливості різних редакцій оповідання Г. Квітки-Основ'яненка «Салдацькій патрет» та визначити риси слобожанського говору.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, Г. Квітка-Основ'яненко користувався фонетичним принципом правопису, який дав змогу відбити діалектні особливості мови Слобожанщини. Це підтверджує й сам Г. Квітка-Основ'яненко в листі до М. Максимовича від 3 жовтня 1839 р., зазначаючи «признаюсь, я поневоле остался при правописа-

нии, названном Вами «харьковским», с некоторыми исключениями. Оно ближе к порядку: писать, как выговаривается, когда нет твердых, постоянных правил, которые если правила, то должны быть во всех отношениях правильны» (Лист до Максимовича, 1981). Згідно з правописом, що використовувався на Слобожанщині, звук [ji] передавався літерами **и** (між приголосними) та **і** (перед голосним та **й**): *свитло, мисто, сино; третій, олія, зійшло, діялось*. Звук [u] – літерою **ы**: *бубыкы, молодыци, ходылы*. Йотоване **о** та м'якість попереднього приголосного перед **о** передавали літерою **ѳ**: *ѳго, усѳго сѳго*. Звук [e] – літерою **e**, а іноді – **э** (*каэ, скаэ*). У функції сучасного апострофа вживались літери **ь** та **ѳ** або не писалося жодного знака: *завѳязала, репѳяхом, мѳятою, пѳать*. У кінці слів вживався знак **ѳ**: *баранѳ, тамѳ, годѳ*. Дієслівні закінчення **-иися, -ться** Г. Квітка-Основ'яненко передає фонетизовано (**-сся, -тця**): *втьраесся, збираесся, схаменесся, озьметця, пасетця, хлюпатця, дывлютця, видмолютця*. Літеру **ѳ** писали після м'яких приголосних: *мынѳ, мундѳръ. шпалѳры*. У листі до С. Бурачка, уривок з якого був вперше надрукований у журналі «Маяк», Г. Квітка-Основ'яненко зазначає: «напрасно полагають, говорятъ и пишутъ, что ѳ Малороссійскомъ выговорѳ буква ѳ должна выговариваться, какъ самое мягкое **и**; нѳтъ! – ѳ нужна во всей своей силѳ и видѳ ѳ словахъ: «справжнѳ», «учорашнѳ», «торишнѳ» и многихъ другихъ» (О Правописаніи, 1840: 4). У тому ж листі він наголошує, що необхідно писати ще одне **и** «мнякесеньке, мовъ губочки молоденькой дивчинки, що и цювати смачно: пропудово **ы**, какъ и самъ Артемовскій назвалъ его, крѳпко мѳшаеть дѳлу» (О Правописаніи, 1840: 4). Тож Г. Квітка-Основ'яненко наголошує, що «**ы** выговаривается какъ должно, дебело; **и** не много мягче, **й** очень мягко» (О Правописаніи, 1840: 5).

Варто відзначити також і той факт, що саме від І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка йде в українській літературній мові нової доби широке вживання таких її фонетико-морфологічних форм, як форми прийменника-префікса **від (від-)**: *від мене, від нас, від брата, від дружини, віддати, відбути, відкласти* та ін.; форми інфінітива з основою на голосний на **-ти**: *брати, лічити, ходити, читати, радіти, працювати, будувати* тощо. У творчості Г. Квітки-Основ'яненка форма **від-** як прийменник і як префікс абсолютно переважає над **од-**. Наприклад, у повісті «Конотопська відьма», як зазначає М. Наконечний, прийменник-префікс **від (від-)** ужито 127 разів, а форм з **о (од, од-)** у цій повісті всього 7, з яких 4 в одному слові *одвіт* і один раз у «вірші» на дяка (*Од горілки нічого не баче*) (Наконечний, 1990: 67).

У дослідженні застосовувались описовий та зіставний методи, а також загальногносеологічні методи дедукції, індукції, аналізу й синтезу. Крім того, використовувалися окремі прийоми структурного методу дослідження, зокрема компонентний аналіз.

Твори Г. Квітки-Основ'яненка і за життя, і після його смерті видавалися неодноразово. Але до найавторитетніших можна віднести видання О. Потебні, який із великою відповідальністю готував його, уважаючи це справою корисною для історичного вивчення мови. За редакцією та з коментарями О. Потебні здійснено чотиритомне видання творів Г. Квітки-Основ'яненка, яке, за словами К. Німчинова, «має більшу наукову вагу від Петербурзького Кулішевого, бо Потебня додержувався особливостей слобідської мови письменника і не виправляв їх, як то робив у своїм виданні Куліш» (Німчинов, 2000).

У статті проаналізовано та порівняно оповідання «Салдацькій патретъ» у прижиттєвих виданнях творів Г. Квітки-Основ'яненка та у виданні за редакцією О. Потебні.

Вперше оповідання «Салдацькій патретъ» було видане в Харківському літературному альманасі «Утренняя звѣзда», 1833 р. (Основьяненко, 1833). Вдруге – у «Малоросійськія повѣсти, розказываемыя Грыцькомъ Основьяненкомъ», книжка 1, Москва, 1834 р. (Малоросійськія повѣсти, 1834). Цензурний дозвіл на цю книгу було отримано ще в жовтні 1833 р., але протягом майже року готувалося це видання, оскільки письменник сам займався коректурою і був вкрай незадоволений тим, як ставляться до його правок московські видавці. Втретє – у «Малоросійськія повѣсти, розказываемыя Г. Основьяненкомъ», книжка 1, Харків, 1841 р. (Малоросійськія повѣсти, 1841).

Вчетверте це оповідання вийшло в «Повісті Григорія Квітки (Основьяненка)» під редакцією П. Куліша, Санкт-Петербург, 1858 р. (Повісті Григорія Квітки, 1858). Вп'яте оповідання «Салдацькій патретъ» побачило світ у виданні «Малоросійськія повѣсти, розказанныя Грыцькомъ Основьяненкомъ», том 1 під редакцією О. Потебні, Харків, 1887 р. (Малоросійськія повѣсти, 1887).

Для аналізу особливостей різних редакцій ми порівняли декілька уривків з оповідання Г. Квітки-Основ'яненка «Салдацькій патретъ». Варто наголосити на суттєвих редакторських змінах, що мають місце у виданні 1834 р. порівняно з його першим виданням (1833). Імовірно, вони були зроблені Г. Квіткою-Основ'яненком із метою підбору влучніших лексичних, фонетичних та синтаксичних засобів вираження місцевої говірки. Наведемо деякі приклади: *на уми вертытця* стало *на уми мотається; уливъ, що нечистый ёго зна!* – *вчистывъ, такъ на вдывовыжу!* *щось-таке и мугыче – всемырну мугыче. Гай, гай! Там морока ёго зна, якъ гарно малѣвавъ!* – *Тамъ морока ёго зна, якъ то гарно малѣвавъ!* Навіть назва оповідання була доповнена у виданні 1834 р.: *САЛДАЦЬКІЙ ПАТРЕТЬ. Побрехенька – САЛДАЦЬКІЙ ПАТРЕТЬ. ЛАТЫНСЬКА ПОБРЕХЕНЬКА, ПО НАШОМУ РОЗКАЗАНА*. Варто зазначити, що запозичене слово *патретъ* «портрет» вживається з говірковою фонетичною і словотвірною зміною так само, як і слово *мундѣрь*.

До фонетичних рис переважно слобожанського говору в мові оповідання «Салдацькій патретъ» належить вживання напів'якого приголосного [л] у словах *тилки, скилки, билшь*; вживання **ы** на позначення звуку [і] у словах: *такты, самы*.

У виданні 1833 р. фіксуємо вживання іменникових форм на **-іє**, як-от: *наущеніє, благородіє, навожденіє*. Однак в інших редакціях оповідання замість **-іє** вживається **-ые**. Зрозуміло, що вносячи ці зміни, Г. Квітка-Основ'яненко хотів точніше передати традиційну слобожанську вимову. Цікавим спостереженням також є вживання діалектного слова *каз (казмо)*, яке у виданні 1841 р. було змінено на *каже (кажемо)*, однак О. Потебня у своїй редакції знову повертається до *каз (казмо)*. Варто також акцентувати на написанні дієслів разом із **не-**, яке фіксуємо у виданні 1887 року, наприклад: *нереготатися, небравъ, невтерять* та інші. Ще в 1875 році в «Орфографічній замітці» О. Потебня зазначає, що звичай писати **не-** з дієсловами окремо виник у російській мові під впливом іноземних мов. Однак у латинській та грецькій мовах **не-** виступає членом речення, тоді як у слов'янських мовах заперечення прак-

тично зливається з дієсловом, що знаходить відображення у вимові. На думку О. Потебні, *не-* з особовими формами дієслів, дієприкметниками, дієприслівниками, з прикметниками у порівняльному ступені та прислівниками слід писати разом. Винятки з цього правила бувають лише у разі вираження протиставлення: *не хочу, а вимагаю* (Потебня, 1958–1985).

Аналіз оповідання «Салдацькій патреть» показав, що видання під редакцією О. Потебні є найближчим до видання 1834 р. (Малоросійськія повѣсти, 1834) за лексичними, фонетико-орфоепічними й граматичними особливостями.

Варто наголосити на тому, що О. Потебня як науковий редактор не лише максимально зберіг особливості мови творів Г. Квітки-Основ'яненка, але й послідовно зафіксував словесний наголос. Акцентуація у творах письменника зберігає систему наголошування слобожанського говору південно-східного наріччя, що є закономірним, адже нормативного українського наголошення в середині XIX ст. не існувало, а О. Потебня, як і Г. Квітка-Основ'яненко, був носієм слобожанського говору південно-східного наріччя (Гальчук, 2010).

На жаль, ми не маємо змоги порівняти редакторську акцентуацію слів з авторською, оскільки в рукописах та друківаних прижиттєвих виданнях Г. Квітки-Основ'яненка тексти не були акцентовані. Наголос подекуди проставлено, але дуже рідко й безсистемно. Наведемо приклад:

<i>Э! ни; трывайце лышень!</i>	<i>Э! ні; трывайце-лышень!</i>
<i>– такы що вздрить,</i>	<i>Такы що вздрить,</i>
<i>такъ зъ нѣго патреть</i>	<i>и вчеше; хочъ бы тоби</i>
<i>видро, або свыня, такы</i>	<i>живисинько воно й е;</i>
<i>тилки посвыстышь, та</i>	<i>й годи! (Малоросійскія</i>
<i>повѣсти, 1834: 6)</i>	<i>повѣсти, 1887: 7)</i>

Наголос стоїть над багатьма словами й у виданні, редактором якого був П. Куліш. О. Потебня не погоджувався з багатьма Кулішевими наголосами, адже вчені-редактори були носіями різних діалектів: О. Потебня – слобожанського говору південно-східного наріччя, П. Куліш – східнополіського говору північного наріччя.

І. Айзеншток зазначав, що в паперах О. Потебні віднайшов проект вступної статті до цього видання, яка не була завершена і тому, зрозуміло, тоді не надрукована (Айзеншток, 1926). Однак у цих уривках записів, що лишилися, знаходимо скрупульозний аналіз правопису, яким користувався Г. Квітка-Основ'яненко, і порівняння цього правопису з варіантом П. Куліша. У своєму варіанті, як відомо, П. Куліш змінював у написанні слів *ы* на *и* та *и* на *і*, наприклад: *смутный* – *смутний*; *сидивъ* – *сидівъ*; *свитлицы* – *світлиці*; сполучник *і*, який уживав Г. Квітка-Основ'яненко на *й*, *хочъ* на *хоть*, прийменник *у* на *въ*, префікс *видъ-* на *одъ-*, змінював *скусный* на *мистецький* тощо.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що мова художніх творів Г. Квітки-Основ'яненка засвідчує складний процес творення нової української літературної мови в першій половині XIX ст. Водночас переконливою постає важлива роль письменника в залученні діалектних джерел до творення нової української літературної мови. Очевидним також є те, що О. Потебня здійснив масштабну роботу для того, щоб зробити редаговані тексти відповідними не лише рукописам Г. Квітки-Основ'яненка, а й говірці Слобожанщини, а тому є закономірним те, що саме це видання вважалося взірцевим у Наддніпрянській Україні й продовжує бути основою багатьох видань письменника, а також є важливим об'єктом для подальшого дослідження історії мови на Слобожанщині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзеншток І. До історії видань творів Г. Ф. Квітки. *Бібліологічні вісті*. Київ, 1926. № 4. С. 35–47.
2. Веневцева Л. В. Словник мови творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка та його текстологічні засади. *Мовознавство*, 1976. № 1. С. 46–50.
3. Веселовська З. М. Наголос у східнослов'янських мовах початкової доби формування російської, української та білоруської націй (кінець XVI – початок XVIII століть). Харків, 1970. 163 с.
4. Гальчук І. Ю. Наголос у виданнях творів Григорія Квітки-Основ'яненка за редакцією О. О. Потебні на тлі праслов'янської акцентології. *Українська мова*, 2010. № 3. С. 20–43.
5. Лист до М. О. Максимовича від 03.10.1839. Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. Зібрання творів у 7-ми томах. Київ : Наукова думка, 1981. Т. 7. С. 228–229.
6. Малоросійскія повѣсти, розказання Г. Основьяненкомъ. Сочиненія Г. Ф. Квитки / под ред. А. А. Потебни. Харьков, 1887. Т. 1. 255 с.
7. Малоросійскія повѣсти, разказываемыя Г. Основьяненкомъ. Харьков : Университетская Типографія, 1841. Книжка первая. 385 с.
8. Малоросійскія повѣсти, разказываемыя Грыцькомъ-Основьяненкомъ. Москва : Типографія Лазаревыхъ Института Восточныхъ Языковъ, 1834. Книжка первая. 380 с.

9. Матвіяс І. Г. Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури. *Мовознавство*, 2008. № 6. С. 3–12.
10. Наконечний М. Ф. Г. Квітка-Основ'яненко і розвиток національної літературної мови. *Мовознавство*, 1990. № 4. С. 63–69.
11. Німчинов К. Значення Потебні для українського національно-культурного руху. *Вісник Харківського національного університету. Серія: філологія*. Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2000. № 491. С. 152–159.
12. О Правописаніи Малороссійскаго языка (Отрывокъ изъ письма Грицка Основьяненки). *Маякъ современнаго просвѣщенія и образованности. Труды ученыхъ и литераторовъ, русских и иностранныхъ* / редакторы-издатели П. Корсаковъ и С. Бурачекъ. Санкт-Петербург, 1840. Ч. V. С. 4–5.
13. Основьяненко Грыцько. Салдацький патрет. Побрехенька. *Утренняя звезда. Собрание статей в стихах и прозе*. Харьков, 1833. Книжка 2. С. 9–43.
14. Повісті Григорія Квітки (Основьяненка). Санкт-Петербург : Друкарня Пантелеймона Куліша, 1858. Т. 2. 335 с.
15. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике: в 4 т. Москва : Акад. наук СССР, Отд-ние лит. и яз., 1958–1985. Т. 1–2. 534 с.

REFERENCES

1. Aizenshtok, I. (1926). Do istorii vydan tvoriv H. F. Kvitky [To the history of editions of H. F. Kvitka's works]. *Bibliolohichni visti*. Kyiv. No 4. Pp. 35–47 [in Ukrainian].
2. Venievtseva, L. V. (1976). Slovnyk movy tvoriv H. F. Kvitky- Osnovianenka ta yoho tekstolohichni zasady [Dictionary of the language of H. F. Kvitka-Osnovyanenko's works and the textual principles]. *Movoznavstvo*. No 1. Pp. 46–50 [in Ukrainian].
3. Veselovska, Z. M. (1970). Naholos u skhidnoslovianskykh movakh pochatkovoï doby formuvannia rosiiskoi, ukrainskoi ta biloruskoi natsii (kinets KhVI – pochatok XVIII stolit) [Stress accentuation in the East Slavonic languages of the initial stage of the formation of Russian, Ukrainian and Belarusian nations (the end of the 16th – the beginning of the 18th century)]. Kharkiv. 163 p. [in Ukrainian].
4. Halchuk, I. Yu. (2010). Naholos u vydannia tvoriv Hryhoriia Kvitky-Osnovianenka za redaktsiieiu O. O. Potebni na tli praslovianskoi aktsentolohii [Stress accentuation in H. Kvitka-Osnovianenko's oeuvre in O. Potebnia's recension on the background of Proto-Slavic accentology]. *Ukrainska mova*. No 3. Pp. 20–43 [in Ukrainian].
5. Lyst do M. O. Maksymovycha vid 03.10.1839 [Letter to M. O. Maksymovych dated 03.10.1839]. H. F. Kvitka-Osnovianenko Zibrannia tvoriv u 7-my tomakh. Kyiv: Naukova dumka, 1981. T. 7. Pp. 228–229 [in Old Ukrainian].
6. Malorossiiskiiia povĭsty razskazannyia H. Osnovianenkomъ [Little Russian stories told by H. Osnovyanenko]. *Sochyneniia H. F. Kvytky / pod red. A. A. Potebny*. Kharkov, 1887. T. 1. 255 p. [in Old Ukrainian].
7. Malorossiiskiiia povĭsty, razskazyvaemyia H. Osnovianenkomъ [Little Russian stories told by H. Osnovyanenko]. Kharkov: Unyversytetskaia Typohrafiia, 1841. Knyzhka pervaia. 385 p. [in Old Ukrainian].
8. Matviias, I. H. (2008). Vidobrazhennia osoblyvostei hovoriv u movi ukrainskoi khudozhnoi literatury [Displaying dialectal features of the Ukrainian literary language]. *Movoznavstvo*. No 6. Pp. 3–12 [in Ukrainian].
9. Malorossiiskiiia povĭsty, razskazyvaemyia Hrytskomъ-Osnovianenkomъ [Little Russian stories told by H. Osnovyanenko]. Moskva: Typohrafiia Lazarevykhъ Ynstytuta Vostochnykhъ Yazykovъ, 1834. Knyzhka pervaia. 380 p. [in Old Ukrainian].
10. Nakonechnyi, M. F. (1990). H. Kvitka-Osnovianenko i rozvytok natsionalnoi literaturnoi movy [H. Kvitka-Osnovianenko and the development of the national literary language]. *Movoznavstvo*. No 4. Pp. 63–69 [in Ukrainian].
11. Nimchynov, K. (2000). Znachennia Potebni dlia ukrainskoho natsionalno-kulturnoho rukhu [Significance of Potebnia for the Ukrainian national-cultural movement]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu. Serii: filolohiia*. Kharkiv: Vyd-vo KhNU im. V. N. Karazina. No. 491. Pp. 152–159 [in Old Ukrainian].
12. О Правопысаніи Малороссиискаго языка (Отрывокъ узь пьсма Hрытска Osnovianenky) [On spelling of the Little Russian language (the fragment of H. Osnovianenko's letter)]. *Ma iakъ sovremennaha prosvĕshcheniia y obrazovanosti. Tруды ученыхъ y lyteratorovъ, russkykh y ynostrannykhъ / redaktory-yzdately P. Korsakovъ y S. Burachekъ*. Санкт-Peterburg, 1840. Chast V. Pp. 4–5 [in Old Ukrainian].
13. Osnovianenko Hrytsko. Saldatskyi patret. Pobrekhenka. *Utrenniaia zvezda. Sobrane statei v stykhakh y proze*. Kharkiv, 1833. Knyzhka 2. Pp. 9–43 [in Old Ukrainian].
14. Povisti Hryhoriia Kvitky (Osnovianenka) [Novellas by Hryhoriia Kvitka]. Санкт-Peterburg: Drukarnia Panteleimona Kulisha, 1858. T. 2. 335 p. [in Old Ukrainian].
15. Potebnia A. A. Yz zapysok po russkoi hrammatyke: [v 4 t.] [From the notes on the Russian grammar]. Moskva: Akad. nauk SSSR, Otd-nye lyt. y yaz., 1958–1985. T. 1–2. 534 p. [in Russian].